

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету
Випуск 13

Рівне – 2008

Збірник наукових праць

“Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії”

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 13. – Рівне: Рівненський державний гуманітарний університет, 2008. – 311 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор:

Постоловський Руслан Михайлович, кандидат історичних наук, професор, член-кореспондент Міжнародної слов'янської академії наук (м. Рівне).

Заступник головного редактора:

Шелюк Людмила Олександрівна, кандидат історичних наук, професор (м. Рівне).

Науковий редактор:

Троян Сергій Станіславович, доктор історичних наук, професор (м. Рівне).

Члени редколегії:

Гайбонюк Володимир Дорофійович, кандидат історичних наук, професор, Заслужений діяч культури України (м. Рівне).

Галуха Любов Юріївна, кандидат історичних наук, доцент (м. Рівне).

Давидюк Руслана Петрівна, кандидат історичних наук, доцент (м. Рівне).

Жилюк Сергій Іванович, доктор історичних наук, професор (м. Острог).

Литвинчук Анатолій Іванович, кандидат історичних наук, професор, Заслужений діяч культури України (м. Рівне).

Савчук Петро Оксентійович, кандидат історичних наук, професор (м. Рівне).

Степанков Валерій Степанович, доктор історичних наук, професор (м. Кам'янець-Подільський).

Стоколос Надія Георгіївна, доктор історичних наук, професор (м. Рівне).

Терешко Юрій Миколайович, кандидат історичних наук, доцент (м. Рівне).

Швецова-Водка Галина Миколаївна, доктор історичних наук, професор (м. Рівне);

Шеретюк Валерій Миколайович, кандидат історичних наук, доцент (м. Рівне).

Згідно постанови президії ВАК України часопис „Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії” визнано фаховим виданням у галузі історичних наук

Друкується за рішенням Вченої Ради Рівненського державного гуманітарного університету, протокол № 6 від 31 січня 2008 р.

За достовірність фактів, дат, назв і т.п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не співпадати з позицією редколегії. Рукописи не повертаються.

Адреса редакції: 33027, м. Рівне, вул. С. Бандери, 12. Рівненський державний гуманітарний університет

11. Силин А. Экспансия Германии на Ближнем Востоке в конце XIX в. – М.: Наука, 1971. – 253 с.
12. Троян С., Фисанов В. Германская "Серединная Европа" и ее оппоненты. – Черновцы, 1993. – 78 с.
13. Туполев Б. Германский империализм в борьбе за "место под солнцем". – М.: Наука, 1991. – 294 с.
14. Туполев Б. Экспансия германского империализма в Юго-Восточной Европе в конце XIX - начале XX в. – М.: Наука, 1970. – 335 с.
15. Федоров М. Реальные основы международной политики. – Спб., 1909.
16. Красный архив Т.1(92), 1939. – 232 с.
17. Словяно-германские отношения. – М., 1964.
18. Устав Пангерманского союза // Хрестоматия по новой истории: второй период. – М., 1993.

УДК 94:323.1(437)

Р. М. Постоловський

ФОРМУВАННЯ ЧЕСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНИХ ТРАДИЦІЙ В ЕПОХУ ЧЕСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ В КОНЦЕПЦІЇ АЛЬБЕРТА ПРАЖАНКА

Чеські демократичні традиції були породжені різними історичними факторами, зазнавали протягом свого становлення різних впливів. В історичній пам'яті чеського суспільства зберігались насамперед часи, характерні своєю активністю, прогресивними ідеями і намірами, непримиренною боротьбою за майбутнє. І нагадували вони сьогодення переважно формами прогресивних, взаємообумовлених традицій.

Таким чином, традиції – це активний ідейний місток між епохами з актуальним суспільним, політичним і культурним значенням, це усвідомлення суті історичних подій, які входили до сучасного суспільного споглядання як його активний чинник. Отже, традиції є трансформованою минувиною, яка зберегла політичну та ідеологічну дієвість [1].

Не можна не погодитись з висновком чеського дослідника життєвих цінностей чеської людини Й. Шпура про те, що «чехи живуть традиціями. Століттями традиції були для чехів стимулом у боротьбі за національне буття чи небуття, допомагали їм пережити важкі часи, були джерелом самоповаги і гордості.... І сьогодні ще чеська людина відчуває себе нащадком гуситів, ватажків національного відродження, масариківським демократом» [2].

Стосовно соціологічного підґрунтя демократії, чехи нагадували інші народи Східної Європи, яким XVIII-XIX ст. принесло пробудження від довгої дрімоти та знову ввело їх в історію. Але лише в чехів це соціологічне підґрунтя було підкріплене філософією демократії, яка базувалась на інтерпретації чеських національних традицій, чеської історії та втілювалась у цілу систему освіти Чехії, стала частиною ментальної та моральної спадщини нації. Зрозуміло, що тут йде мова про період чеського національного відродження.

Кінець XVIII ст. вніс у суспільний поступ у чеських землях нові реалії. За влади цісаря Йозефа II (1780-1790 рр.) його патенти про скасування «кріпосництва» і релігійних свобод стали документами, що відкрили шлях до чеського національного відродження, великого духовного піднесення національно-будительського руху, в якому чехи стали знову етнічним утворенням із власними відновленими культурно-суспільними традиціями, котрі після наполеонівських воєн привели аж до створення самостійної чеської політики всередині австрійської імперії [3].

Як зазначав видатний чеський історик О.Урбан, «процес формування чеського національного громадянського суспільства, що мав назву національне відродження, був певною рятівною реакцією на асиміляційну тенденцію. Від самого початку це був дуже складний процес самовизначення та самоусвідомлення, яке проявлялось назовні, у ставленні до німців, так і всередині, щодо слов'янства при формуванні чесько-моравсько-словацьких відносин» [4].

Через це, важливого значення набуло питання традицій у чеському національному розвитку, яке стало питанням безкомпромісної боротьби про буття чи небуття чеського народу. Їх вплив на всі верстви суспільства, їх постійна присутність при вирішенні долі народу, їх наболілість та злободенність завжди супроводжували чеський народ на його шляху до національного відродження.

Важливе значення в дослідженні феномену чеських національно-демократичних традицій та їх впливу на еволюцію суспільної свідомості чеського народу в епоху його національного відродження належить А.Пражаку.

А.Пражак (1880-1965 рр.) – чеський літературознавець, чехословацький політик, учасник антифашистської боротьби [5], найвизначніший пропагандист концепції чехословакізму у міжвоєнний період, близький до ідей Т.Г. Масарика і один з найвидатніших чеських істориків літератури XX століття, а сьогодні належить до тих дослідників, спадщина яких не стоїть в центрі зацікавленості сучасної історіографії і не дуже часто є предметом критичної рефлексії [6].

Невипадково, що національна безпека за окупації спонукала ще більшу увагу до традиції, яка була започаткована вже на схилі першої республіки і в добу М'юнхена. Видається багато книг, метою яких було

підняття національної самосвідомості і зміцнення чеського патріотичного характеру. В цьому зусиллі об'єдналися автори всіх генерацій і різних орієнтацій [7].

До них належав і А.Пражак, який свою трилогію, написану в цей період, що складалась з книг «Народ захищався», «Про народ» і «Чеське відродження», дав сховати до сейфу видавцю і друкарю Е. Беацфорту з тим, щоб її видати на початку визволення Батьківщини і привітати чехословацький народ [8]. Праця А.Пражака «Чеське відродження» вийшла у видавництві Е.Беацфорта в Празі у 1948 р. [9].

У даній праці А.Пражак систематизував чеські національні традиції, які сформувались у процесі національно-визвольних змагань чеського народу, і вказав на їх явний демократичний підтекст.

Як відзначає автор, «старі фундаментальні традиції, які збагатили і зберігали колись силу чеського народу – кириломефодіївська, святовацлавська, гуситська, братська – хоча мали ще протиреформаційний характер, але прорвалися на поверхню і контрастували з проти реформаційними традиціями, які колись перемогли завдяки білогорській катастрофі» [10].

Між тим, народні будителі епохи чеського національного відродження почали боротьбу, перш за все, проти наслідків Білої гори, започаткувавши протибілогорську традицію. Завдяки цій боротьбі почалась еволюція інших тенденцій, мовної, патріотичної, національної, чехословацької, слов'янської, культурної, демократичної, антиавстрійської, антинімецької, антиримської і т.п. [11].

Виходячи зі сказаного, варто зупинитися на проблемі формування протибілогорської традиції в оцінці А.Пражака.

На його думку, поразка під Білою горою фактично звела нанівець Реформацію і стала загрозою чеській мові, чеській землі, чеському народу, демократичним засадам суспільного управління і всьому тому, що до цих пір забезпечувало самобутність народу [12].

При цьому вчений проводить аналіз існуючих у літературних джерелах доби національного відродження ідей критики Білогорської катастрофи та її наслідків для історичної долі чеського народу. «Добровський від Білої гори, - зазначає А.Пражак, - датував «Затьмарення нашого розуму». Поет Свобода у листі Маркові в 1812 р. писав, що джерело чеської біди в Білій горі. Від того часу народ стікає кров'ю і нема жодної надії, що чеський Лев колись це ярмо скине» [13].

Проте вже «Юнгман, подібним чином характеризуючи злі часи, у листах Маркові у 1809 і 1811 рр. пише з вірою в те, що чеський фенікс якось зродиться з попелу» [14]. «Палацький у листі до Юнгмана від 14. VII.1819 р. проголосив, що займається чеською історією до білогорської битви, бо до того часу ми мали свою батьківщину, і тому внаслідок цього переконаний, що і зараз ми можемо її мати» [15].

Таким чином, чеські будителі епохи національного відродження, - наголошує А.Пражак, - усвідомлювали всі масштаби білогорської катастрофи і від неї датували добу занепаду народу. У відродженні вони бачили можливість його захисту від пагубної політики Габсбургів. Впевненість у цьому поступово заповнювала чеські душі і формувала основний елемент чеської програми: взяти реванш над Білою горою [16].

Невипадково «Гавлічек у 1842 р. написав у записнику..., що цю чеську ганьбу потрібно перемогти, хоч би вона й тривала як татарське іго» [17].

Безумовно, Біла гора як найбільша катастрофа в історії чеського народу, яку потрібно було перебороти, стала традиційним гаслом всіх його поколінь. Тема Білої гори від першої половини дев'ятнадцятого століття інтерпретована призмою національної історії [18]. У цьому контексті А.Пражак зазначав, що «після проголошення незалежної Чехословаччини видатний чеський історик Пекарж, який Білу гору вважав найбільшим народним нещастям, сказав, що 28 жовтня 1918 р. є днем помсти за Білу гору і що найбільша історична кривда компенсована» [19].

Важливе значення для формування чеської нації, на думку А.Пражака, мала мовна і культурна традиція. У зв'язку з цим він наголошував: «У мові чехи здавна бачили свою основну національну ознаку. З мовою довго ототожнювались і поняття народ – від Даліміла і до Їржі з Подебрад. Мовою чехи відрізнялись від сусідніх німців і мадярів. Коли падав рівень мови, падала і їхня сила, і навпаки, турбота про мову підтримувала їх існування» [20].

Ідея національної емансипації, віра в можливість побудови незалежної чеської держави завжди були пов'язані з еволюцією мовної традиції в історії чеських земель. Саме тому Даліміл і вказував Пршемисловцям, що вони про мову не дбають і відкривають свої землі перед німецькими колоністами. Усвідомлення цінності мови зросло і завдяки турботам Яна Гуса. Культ чеської мови виростав у добу гуманізму і братства. Я.А. Коменський говорив про милозвучність чеської мови [21].

Традиція усвідомлення цінності чеської мови не зникла і в часи контрреформації. Так, Балбін у 1675 р. писав про могутність чеської мови за часів Карла IV, Вацлава IV та Їржі з Подебрад. Він звертав увагу на слов'янську спорідненість та стародавнє походження чеської мови. Про чеську мову писали Матей Бел, Даніель Крмон, Кінський, Крамерій, Ганський, Грдлічка, Зима, Мелезінк та інші, котрі її з натхненням боронили і ставили вище латині, грецької мови і вище всіх живих європейських мов [22].

Посідаючи позиції непримиренних захисників чеської мови, обрознцям вдалося добитися вивчення чеської мови і літератури у 1792 р. в Карловому університеті, що вважалось національним успіхом і стало сигналом до виникнення чеської патріотичної партії [23].

Чеську філологічну традицію заснував Добровський, який присвятив своє життя чеському мовознавству. У листі до Ліндема в 1812 р. він писав, що робить все, що може, аби зберегти і піднести чеську мову. Його проблеми розумів і Юнгман, який проголосив гасло: народ живе і виживає лише завдяки мові, і якщо згине мова, загине і народ [24].

Проблема розвитку чеської мови особливо хвилювала Ф.Палацького, в майбутньому видатного історика, для якого єдність мови мала більше значення, ніж будь-які правописні зміни, про які говорилось у той час.

Традиційний культ чеської мови з доби національного відродження невинно підіймався. Його наслідували Небеський, Б.Немцова, Неруда, Я.Врхліцький, Челаковський, Сладек, Маха, Вінтер, Гербен, А.Мрштїк, Т.Нованова, Голечек, Сова, Бржезіна, Ф.Х.Шалда, А.Прохазка, І.Карасек та інші [25].

Варто зазначити, що досліджуючи соціально-історичні основи формування сучасного народу та національні проблеми в Чеських землях у 1815-1914 рр., відомий чеський історик І.Коржалка зазначає: «Для більшості активних учасників чеського національного руху національна мова була основною ознакою належності до чеського народу і відмінності від інших народів, головним чином німців» [26].

Еволюція чеської мовної традиції була тісно взаємопов'язана з розвитком національної літератури. З точки зору А.Пражака: «Як і мова, святою для чеської людини була і книга, і чеська література. Поки народ мав живу літературу, доти він жив. Народ це відчував у добу проти реформації, коли чеські книги спалювались і винищувались. Саме тому головною ознакою відродження стала потреба проявляти себе друкованим словом в усіх напрямках, з тим, щоб наздогнати втрачені позиції [27].

Більш того, епоха національного відродження започаткувала традицію, за якою чеська література служила тільки народу. Тому тенденції «мистецтво заради мистецтва» в Чеських землях були мало популярними [28]. «Із цих позицій, - на думку А.Пражака, - саме Неруда може бути до певної міри образом поета, який жертвував собою заради наступних поколінь, з тим щоб вони здійснили мрії чеських поетів» [29].

Важливе значення у формуванні національно-демократичних традицій в епоху чеського національного відродження, на думку А.Пражака, мала патріотична традиція. «В добу відродження, - зазначає він, - більш, ніж будь-коли, почали говорити про нашу батьківщину. Було це поняттям до цих пір малозрозумілим, але для чехів це, перш за все, було основою колишньої самостійної держави» [30].

Поступово патріотизм стає світоглядом всіх прошарків чеського суспільства, приходять розуміння того, що свою батьківщину потрібно не тільки любити, але й звеличувати. З подібних почуттів виникла і Тилова пісня «Де моя Вітчизна», яка стала національним гімном [31].

Водночас настає усвідомлення того, що звеличення батьківщини можливе тільки завдяки важкій і кропіткій праці на її благо, тобто повинно бути діяльним. Так, К.Гавлечек любов до батьківщини бачив у тому, щоб кожен чеський громадянин був, перш за все, працьовитим, чеським і освіченим, а вже потім патріотичним [32].

З поступом часу патріотична традиція чеського народу все більше оперує поняттям «батьківщина», яке конкретизувалось, розширювалось і поглиблювалось. Водночас зростає розуміння необхідності її зовнішніх символів: герба, прапора, королівської корони, столиці країни [33]. Чеська дослідниця М.Моравцова слушно звернула увагу на той факт, що у першій половині XIX ст., тобто в пору становлення чеської нації, чеські патріоти звертались до національних символів, оскільки в них вони шукали символи історичного права на національне існування [34].

Реалізація ідеї творення чеської політичної нації була тісно пов'язана з формуванням її національної традиції.

А.Пражак зазначав, що С.Бредецький, який вже у 1809 р. подорожував чеськими землями, записав, що побачив там патріотизм і націоналізм, тобто і любов до рідної землі, короля і династії, і любов до народу. Йому все ж здалося, що цей патріотизм зменшується і посилюється любов до народу. В цьому він бачив небезпеку для короля і династії, тому що цей націоналізм блукає навколо старого державного влаштування і бажає та готується його знищити.

Зауваження С.Бредецького було правильним. Під впливом Наполеона територіальний патріотизм справді падав, особливо цей, загальноімперський, австрійський і династичний, а на зміну йому прийшла любов до народу [35].

Початок XIX ст. у житті народів Європи дав їм всім право на існування і самоусвідомлення, і це було лише питанням часу, коли чеський поневолений народ здобуде свої національні права. Чехи вже не хотіли ототожнювати себе з людством або з його частиною, яка національно є з ними сусідньою. Дуже ясно про це сказав Шафарик, який заявив, що, «дух людства може жити у втіленні національного духу. Суто людське досягається лише національним. Національність є неминучим засобом пошуку найвищої мети життя» [36].

Для К. Гавлічка поняття національності було тотожне з поняттям свободи. «Жодна чужа свобода, - наголошував він, - для чехів не має значення, поки вони не мають своєї власної» [37].

Б. Немцова вже у 1845 р. говорила про діяльний націоналізм і чеську національну свідомість кожного чеха. На її думку, «народ треба любити свідомою любов'ю, що для жінок означає навчити своїх дітей національної гордості, усвідомленого цінування рідної мови, відкидати чуже і поважати власне» [38].

Характеризуючи формування національно-демократичних традицій епохи відродження в концепції А. Пражанка, зазначимо, що показовим є те, що однією з основних серед цих традицій він вважає слов'янську та всеслов'янську традицію.

Вже на зорі своєї будительської праці наші відродженці, - наголошував він, - дуже чітко усвідомлювали нашу національну небезпеку посеред німців та угорців. Не було гарантій, що ослаблена нація власними силами зможе протистояти німецькому та мадярському тиску, особливо через те, що націоналізм повсюдно став агресивним та імперіалістичним.

Тому неважко пояснити психологічно, що будителі почали звертати свої погляди на слов'янських «родичів», на яких можна було б спертися, зокрема на росіян, що так блискуче заявили про себе під час наполеонівських воєн. Їм насамперед імпонувала слов'янська спорідненість, їх чисельність та міць. Будучи слабшими, вони хотіли таким чином стати врівень з великими потужними націями або й пригрозити націям, які на них зазіхали, передусім німцям та мадярам [39].

Вихідні ідеї слов'янської демократичної традиції були висунуті Ф.Палацьким, Шафариком та Коларом. Та тільки Колар всі ці ідеї трансформував у керівництво до дії. Він закликав спільно давати відсіч чужомовній експансії, засновувати у головних слов'янських наукових центрах книгарні, приватні бібліотеки, товариства, порівняльні граматики, словникову справу, кафедри славістики, національні співочі ансамблі, літературні газети рідними мовами, практикувати взаємні подорожі слов'янськими країнами [40].

Але згодом у Чехії у питанні щодо слов'ян стався розкол на дві групи: реалістичну і романтичну.

Реалісти майже зразу переглянули своє дотеперішнє ставлення до слов'ян. Їх підхід змінився в першу чергу завдяки більш глибокому аналізу ситуації.

Початок цьому ревізійному поклав К.Гавлічек, який від свого перебування у Польщі та Росії виник переконався, що підхід Колара до слов'ян був поверхневим, ілюзорним. Він категорично заявив, що слов'яни – це не один народ, а чотири, й, отже, про якусь об'єднання не може бути й мови.

У Росії він побачив тіньові сторони царизму, російського синоду, російської наукової та літературної обмеженості та чванливості. Він збагнув і хиткість надій чехів на росіян та інших слов'ян. Навчений власним досвідом, Гавлічек зробив переоцінку панславізму і висловився за австрославізм [41].

Продовжуючи розглядати слов'янську традицію, А. Пражак в її контексті з панславістських поглядів розглянув формування в чеській національній свідомості російської та південнослов'янської традицій [42].

Зазначимо тільки, що один із перших у чеській славістичній літературі А.Черні в своєму «Слов'янському огляді» ознайомив чеську громадськість з невизнаною та сплюндрованою Україною. Українське питання в цілому він розглядав досить широко, але, на жаль, в малоросійському розрізі [43].

Зауважимо, що мав рацію І. Коржалка, коли наголошував, що: «також слов'янська ідеологія істотно допомагала чехам усвідомити свою власну мовну і національну ідентичність та долати почуття меншовартісності і залежності» [44]. Однак, слов'янська співпраця на політичній ниві часто була лише ілюзією, мало спільною з реальними, успадкованою зневір'ям та обманом [45].

Особливе місце в концепції А.Пражака належить традиції політики конкретних дій, або, як він її називає, активістській.

У чеській свідомості, - зазначав він,- ця традиція жила з часів відродження й вела чехословаків до самодостатності та самодіяльності [46].

Чеські будителі епохи національного відродження власну діяльність та власну самодостатність зробили умовою чеського буття. На їх думку, так само, як маленька людина сама повинна прикласти руки до чогось, так само повинна вчинити й знедолена мала чеська нація. Саме ця ідея, яка спонукала чеський народ самому докладати зусиль, намагатись діяти на свій розсуд, стала лозунгом чеських національних філософів. Такі чеські філософи, як Небеський, Клацел, Сметана, Шмідек дали філософське обґрунтування необхідності базування чеського життя на дії, лозунги.

Концепція дієвості політики нації стала серцевиною філософії К.Гавлічека. Після пам'ятного 1848 року, коли чехи не змогли бути такими самодостатніми і дієздатними, як би їм хотілось, він написав прагматичні слова: «Свобода не прийде сама від себе, не прийде з ласки королів – ми мусимо її завоювати, здобути в поті лиця, протягом багатьох років здобувати ґрунт для неї». Він вірив, що нація, яка таким чином здобуває волю і самовдосконалюється, не може довго скніти в кабалі і що тільки так вона зможе втримати здобуту свободу.

Ще у 1850р. в часописі «Словак» К.Гавлічек заявив, що доленосні національні перемири в Європі не за горами, та не з ласки можновладців чи протекції міністрів вони стануться, а тільки виключно через власну дію. Серед різноманітних націй не загине тільки та нація, яка збереже в собі животворчу й самодостатню силу.

Тому К.Гавлічек вірив у свою націю, будучи впевненим, що вона має в собі цю животворну силу і при зваженому керівництві ці її сили зростатимуть, як і зростатиме сама чеська нація [47].

З такими ж словами звертався до чеської нації і Ф.Палацький, який заявив, що тільки духом, працею, інтелектом та внутрішньою животворною силою чеський народ здолає ворога. Він зазначав: «Свободу здобудемо силою нашого духу, яку ми вже показали в часи гуситських змагань» [48].

Питання свободи, на його думку, залежить від матеріальних чинників, воно лежить у площині ідей, духовної сили, дієвості, здатності маневрувати, внутрішньої готовності до боротьби та міцності, духовній самопожертві та просвіти народу.

Ще незадовго до своєї смерті Ф.Палацький наголосив, що потрібно робити все для того, щоб власними силами розбудити націю і дати їй духовний імпульс. Не досить сказати «я хочу», але кожен чех мусить

докласти зусиль, повинен трудитись, пожертвувати тим, що має для загального добра і для збереження нації. У нас славне минуле. Ми йдемо попереду всіх націй у Європі.

Тепер настав час, щоб ми збагачувались знаннями і почали працювати, як нам підказує наш освічений розум.

Це той заповіт, з яким би я перед смертю хотів би звернутися до своєї нації [49].

Ідеї політики активних дій підхопив поет Неруда. Малочисельність чеської нації він хотів примножити її трудовим запалом, свого роду плуралізмом духовної та фізичної праці, в якій так само, як і Палацький, вбачав єдиний порятунок для чеського народу [50].

І той факт, що почуття самодостатності, яке охопило цілу чеську націю, з часів відродження переросло у традицію активізму, політику конкретних дій, стало ще однією таємницею успішних національних змагань чеського народу під час Першої світової війни, які відкрили їй надійний шлях до визволення.

Важливим чинником становлення та розвитку демократично орієнтованого суспільства в Чеських землях А.Пражак вважав становлення народної традиції.

Як вдало він зазначав: «Нашим народним цюстям стало те, що ми в добу відродження основою життя суспільства вважали народ. Новоевропейська демократія нашу опору на народність тільки посилила» [51].

Відродженці відчували, що з глибини народних мас виходить і сила для розвитку національної культури. Саме тому М.Голко, Монсе, Шафарик, Колар, Челаковський, Ербен, Немцова у своїх творах хотіли очистити та підсилити народною самобутністю чеську націю. Колар у народній моралі, звичаях, традиціях та легендах бачив образ своєї вільної і вічної Батьківщини.

К.Гавлічек 9.01.1849р. у газеті «Народні новини» заявив, що «вся сила в державі виходить з народу і що І.М.С. як одна людина не сміє мати більше влади, ніж 35 мільйонів населення. Сила королів – у народі, королі без народу нічого не варті» [52].

А Й.Голечек у своєму творі «Війна» заявив, що чеська історія базується на демократії. Як тільки чеська демократія послаблювалась, зазнавали ударів і основи нації. Але коли національна свідомість посилювалась, зміцнювалась і демократія. В гуситський період демократія мала стихійний характер. Її поразка, перемога аристократії принесли згубу для чеської нації і привели її до Білої гори. Тому Й.Голечек оголосив війну родовим привілеям, подальша доля чехів, твердив він, залежить від торжества демократії, тобто селянської моралі [53].

Таким чином, з давніх давен в Чеських землях поняття «нація» ототожнювалось з поняттям «народ». Звичайно, залежно від зрілості окремих верств суспільства, воно змінювалось.

Тому що майже всі чеські будителі вийшли з народного середовища, вони зробили висновок, що основа чеського суспільства - народна і що народ найбільше відданий нації. Історичний досвід підказував їм, що найбільшим патріотом є той, хто найміцніше стоїть на чеському ґрунті, хто поливає його потом та захищає кров'ю. Саме в селянинові вони бачили як прообраз демократичної нації людину, яка прикипіла серцем до цієї землі, від неї залежить.

У своєму романі «Залісся» Ф.Гамза доводив, що людську національну душу мали здебільшого землероби, саме вони зберегли для нас Чехію навіть у неволі, здорове ставлення до землі і до всього, що на землі зростає [54].

Література, політика і все чеське національне життя свідчили, що селянство зміцнило та збагатило суспільство, завдяки їм народ став по-справжньому більшим, міцнішим, сильнішим, вільнішим і войовничим, отримав впевнений план для подальшої своєї розбудови і стимул до свободи.

Поступово до селянських мас чеської нації приєднувались інші стани з-поміж городян та інтелектуалів, ремісники, кустарі, службовці та дрібні інтелігенти, котрі віддалік від офіційних властей відгукнулись на поклик крові та заклики національних провідників, перестали копіювати все німецьке і почали спершу несміливо, а потім дедалі голосніше заявляти про своє чеське коріння.

Цей феномен мав місце спершу у чеських, моравських та сілезьких містечках, здебільшого під впливом ксьондзів, патріотично налаштованих вчителів та чиновників. Пізніше ця хвиля проникла і до більших міст, в тому числі і до Праги [55].

Поступово, як зазначав О.Урбан: «Долаючи труднощі, важкі передумови, мішанство «прокидалося» і починало бодай мимовільно займатися «неполітичною політикою». Ще задовго до прямого ополітизування утворилися певні організаційні структури, відносини залежності, підпорядкування, поділ праці, навики партійної дисципліни, програмні заяви і т.п. Ці структури у великій мірі створила ще «аполітична» генерація патріотів [56].

У концепції національно-демократичних традицій чеського народу А.Пражака, справедливо взаємозв'язаною з народною та традицією політики конкретних дій, постає сокольська та організаційна традиції.

На початку національного відродження чехи мали багато можливостей до спілкового та об'єднаного життя. До провідних спілок та об'єднань необхідно віднести Королівське товариство наук, Чеську Матицю і Національний музей, в Моравії музей Франтішка і Матицю моравську.

У 60-і рр XIX ст. були створені театральні, співацькі, читацькі, господарські та професійні спілки, відкриті бесіди, настала їх класифікація, професійна і політична – життя збагатилось, урізноманітнилось і поділилось відповідно до групових інтересів громадян.

У 1862р. в Празі М.Тіршем була створене перше чеське фізкультурне товариство «Сокол». Сокольське братство не було товариством тільки фізкультурним. Це була глибоко моральна, національна, прогресивна та демократична організація.

На кінець 60-х років XIX ст. в Чехії виникло біля тисячі спілок, але найвизначнішим серед них був «Сокол» [57].

Таким чином, сокольська та організаційна традиція чеського народу по своїй суті була громадянською демократичною традицією, тісно пов'язаною зі здатністю громадян утворювати різноманітні громадські організації, гуртки, товариства і брати активну участь у їхній роботі.

До національно-демократичних традицій чеського народу, на думку А.Пражака, належить наполеонівська традиція і традиція національного відродження.

Переможний похід Наполеона Європою мав вплив і на чеську громадську думку. Чехи тоді дізнались, що і найжорстокішу владу можна перемогти і що, здавалося б, найнепорушніші кордони можна зрушити.

Чехи воювали разом з імперією проти Наполеона і побачили, яку визначну роль вони в цьому відіграють. Похід Наполеона мав ще й інші наслідки. Чеський народ усвідомив себе народом, він вдихнув любов до власної землі, до мови та історичних традицій.

Після Наполеона чехи почали думати вільніше, почали думати про те, що й Австрійську імперію чекає розгром і що чехи мусять бути готовими до цього [58].

Традиція відродження, розпочата у 1848р., жила у чеській громадській думці і далі освічувала новим генераціям дорогу до самостійності. Ця традиція явно посилювалась і конкретизувалась.

В концепції традицій чеського народу А.Пражака особливе місце посідають дві взаємопов'язані традиції: антинімецька й антиугорська та антиримська й антиавстрійська традиції.

Особливе географічне положення Чеських земель серед німців і угорців вселило їм ще у найвіддаленіші часи усвідомлення національної небезпеки і заклало в них стосовно німців необхідність займати оборонну позицію, навіть і ворожу. Тому антинімецькі настрої в чеській громадській думці були постійними впродовж всієї їх історії.

К.Гавлічек ніколи не змінював свої антинімецькі погляди. Німців він вважав найбільшими ворогами чехів. Він писав: «німці довели нас до стану вічного вмирання, до щоденних кровоточин, до лаоконського змагання зі зміями. Вони – вічна сокира над нами» (1849р.) [59].

Чеські антинімецькі настрої були протестом проти німецького загарбання Чехії, проти німецької загрози чеському національному характеру, загрози економіці, протестом проти послаблення чеських позицій, порушення чеського характеру, чеського менталітету і культури, протестом проти німецької мрії загарбати чеські землі і проти дійсного поневолення, яке є.

Словацька антимадярска традиція перекинулася і на Чехію, хоча з мадярами у чехів було багато спільного: спільний ворог в особі Габсбургів, пошук місця в новій Європі тощо.

Але через словаків ставлення до них було стриманим, майже ворожим.

Так, якщо німців К.Гавлічек вважав нашими ворогами, то мадярів – старими вовками в овечій шкурі [60].

Чехи перейняли певною мірою словацьку антимадярску традицію не від ненависті до мадярів як до народу, а з необхідності стояти на сторожі боротьби братнього словацького народу за свою свободу.

Ф.Палацький назвав смислом чеської історії боротьбу з Римом і німцями.

Утвердження антиреформації і перемогу Риму оброзенці оцінювали як нещастя народу і найстрашнішу біду.

Протиримська традиція була рушійною силою чеського національного відродження. Вона сприяла і непрямим акціям анти- австрійським, антивіденським і антигабсбурзьким, тому що під цією маскою і в час неволі можна було вказати, хто власне використав Рим як інструмент для необмеженого панування. Недаремно чеський антиримський опір стався зразу після розгрому Австрії.

Ще сильніше в чеській громадській думці жила антиавстрійськість, але її інтенсивність не була відкритою.

К.Гавлічек вимагав відокремлення чеської корони від німецького союзу та об'єднання Чеських земель зі Словащиною, мовної і національної рівноправності. Він не вважав себе австрійцем, а лише чехом.

Виступаючи проти нового абсолютизму у 1848/50рр., К.Гавлічек мав єдине гасло: «Австрія мусить бути такою, як ми їй радимо, інакше вона перестане існувати».

Ф.Палацький, який був вірним ідеї справедливої австрійської держави, у 1867 і 1871рр. відійшов від неї. Дуалізм для нього був чимось неприродним і початком протистояння одних проти інших, що буде кінцем Австрії. День проголошення дуалізму він вважав за день відродження свідомого панславізму. Він закликав чехів гаслом: «Ми були до Австрії, будемо і після неї».

Від того часу антиавстрійську орієнтацію зайняли всі чеські політики, науковці і поети. Вони не закликали до революції, тоді чехи були ще слабкими.

Чеська помста була більш рафінованою. Непомітно була підготовлена духовна основа народу до миттєвої готовності боротьби проти Австрії і за свободу, як тільки з'явиться надія на успіх.

Антиавстрійська, антигабсбурзька і антивіденська традиція, - писав А.Пражак,- була дуже явною і при першій же нагоді переросла в дію. Це була дія не лише чеська, а загальночеська, що було видно з подій в Сілезії, Словащині і на Моравії [61].

Розгляд своєї концепції формування національно-демократичних традицій чеського народу А.Пражак завершує розглядом еволюції особистісної традиції, а ми сказали б особистісно-орієнтованої традиції.

Адже на довгому шляху від відродження до звільнення на чеську громадську думку впливали не лише ідеї, але і ті, які їх формували, не лише проблеми і напрямки визвольної боротьби, але й особистості.

Для Ф.Палацького і Челаковського необхідністю було мати в серці когось, хто б міг стати культом провідника за національне визволення чеського народу.

Так, Ф.Палацький у листі до Ондржея від 26.01.1824р. написав, що у минулому мусить бути хтось, хто буде світити як дзеркало і буде світити для нас [62].

А.Влчек у книзі «І новому поколінню» написав, як потрібно ставитись до відомих людей, живих і мертвих. Він вбачав щось подібне на культ особистості і традиціях вже у Ф.Палацького, Юнгмана, К.Гавлічека, Тима, Б.Немцовой, Галека і Неруди. Він зазначав, що цей культ розвинеться в міфи і легенди і що кожне наступне покоління знайде в ньому щось своє і для себе.

Т.Г.Масарик говорив про чехів як про кириломефодіївський, Гусів народ, як про народ Я.А.Коменського, К.Гавлічка і за цими особистостями визначав, яка традиція для чехів є найживішою і якою є чеська духовна ієрархія.

Дослідивши чеську суспільну думку і її силу, він склав такий ієрархічний ряд: Домбровський – Коллар – Шафарик – Палацький – Гавлічек[63].

Особистісні традиції вождів мали місце в політиці і в науці.

Національними героями вважали Грегера, Рігера, Масарика, Голла, Гебацера, Краля, Дртіну, Томайсра, Ранду та ін. [64].

Традиція особистості розширила чеське громадянське життя далеко до минулого, уможливила їх відчуття пробудження мертвого народу і мертвої батьківщини, тому вона мала і має велике значення.

Таким чином, концепція формування чеських національно-демократичних традицій А.Пражака в кінцевому підсумку окреслила різноманітні національні традиції чеського народу та інтерпретувала їх глибинний демократичний зміст.

Список літератури:

1. Kvaček, R. K dějinným tradicím. Praha, 1984.- S.7
2. Špui J. Hadnota české ho člověka // Politologia I Sbornik. Politika, politologia, vrdělovani ustínax c Labem,1996, - S.85
3. Liška V. Česky Bestiář, Olmouc: Fontana, 2006.
4. Urban Otto. České a Slovenské dějiny do roku 1918. Praha Svoboda, 1991-S.149
5. Koco byl kdo v našich dějinach ve 20 století. II. IV – Ž. Praha Libri, 1998- S. 80
6. Pospíšil J., Zelenka M. Literárns historik Albert Prařak (Paměti jako poetika povinnosti a dezilure) // Albert Prařák . Politika a revoluce. Paměti. Praha: Academia, 2004, - S. 163,169.
7. Lehár J., Stich A. Janačková J. Holý J. Česka literatura od počátků k dnešku. Praha: Lidové noviny, 1998, S.683
8. Prařak A. Politika a revoluce, - S. 89
9. Див.: Op.cit.
10. Prařak A. České obrozeni. Praha: ∑ Beaubort – Narodni správa, - S.120.
11. Op.cit.
12. Op.cit.
13. Op.cit.- S.121
14. Op.cit.
15. Op.cit.
16. Op.cit.
17. Op.cit.
18. Beneš Z. Bilá Hora a české dějiny počty – žiceti letech // Kavka F. Biláhora a české dějiny. Prameny k moderni české historiografii. Svarek 2 Praha: Garamond, 2003, - S.12.
19. Prařak A. České obrozeni, - S.123.
20. Op.cit.- S.124
21. Див.: Op.cit.
22. Op.cit.- S.125
23. Op.cit.
24. Op.cit.- S.125-126
25. Див.: Op.cit.- S.127 - 129
26. Kořalka, J. Česi v Habsburské říši a v Europě 1814-1815. Sociálně historické souvislosti vytváření novodobého národa a narodnosti otázky v českých zemich. Praha: ARGO, 1996. – S.58
27. Prařak A. České obrozeni, - S.123
28. Див.: Op.cit.- S. 130
29. Op.cit.- S. 135
30. Op.cit.- S.136
31. Op.cit.- S.137
32. Op.cit.
33. Op.cit.- S.139
34. Див. Morávcová M. Symboly české statnosti a národní jsoucnosti //Demokracie a ustavnost. Praha: Karolinum, 1999, - S.196.
35. Prařak A. České obrozeni, - S.146
36. Op.cit.- S.147.
37. Op.cit.- S.148.

38. Op.cit.- S.149.
39. Op.cit.- S.158 – 159.
40. Op.cit.- S.165.
41. Op.cit.- S.165-166.
42. Див.: Op.cit.- S.172-190.
43. Див.: Op.cit.- S.190
44. Kořalka, J. Op.cit.- S.66
45. Hrodek D. A kolektiv. Slovanství ve středoevropském prostoru. Ilure, dezilure a realita. Prardubicka konference (22-24 dubna 2004) Praha: Libri, 2004,- S.7.
46. Prařak A. Āeské obrozeni, - S.190.
47. Див.: Op.cit.- S. 190-191.
48. Op.cit.- S.191.
49. Op.cit.- S.191-192.
50. Op.cit.- S.192.
51. Op.cit.- S.197.
52. Op.cit.- S.198.
53. Op.cit.
54. Op.cit.- S.204.
55. Op.cit.- S.204-205.
56. Urban Otto. Āeský liberalismus v 19 století. //Āeský liberalismus. Texty a odobnosti. Praha, 1995, - S.17-18
57. Op.cit.- S.214-216.
58. Op.cit.- S.216.
59. Op.cit.- S.228.
60. Op.cit.- S.237.
61. Див.: Op.cit.- S.238-251.
62. Op.cit.- S.252.
63. Op.cit.- S.252-253.
64. Op.cit.- S.258.

УДК: 323.1 (477.8)

М.Гон

ГАЛИЧИНА КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.: ФОРМУВАННЯ ЄВРЕЙСЬКОГО СЕГМЕНТУ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ АВСТРО-УГОРЩИНИ

Особливість дослідницьких векторів вітчизняної історичної науки останніх двох десятиліть дозволяє стверджувати, що визначальним епіцентром уваги її представників залишається минувшина титульної нації України. Це не означає, що історія національних меншин не розробляється або ж ігнорується. Навпаки, за роки незалежності з'явилися десятки статей і монографій, які присвячені різним аспектам життєдіяльності чехів, німців, євреїв та представників інших націй, що проживали на теренах сучасної Української держави. Проте в українській історіографії і зараз залишається чимало не з'ясованих проблем, які пов'язані з формуванням партійно-політичного представництва національних меншин у Західній Україні на зламі ХІХ-ХХ ст.

Дослідження цієї теми є важливою не тільки в контексті повномасштабного відображення політичної історії національних меншин. Реалізація обраного нами завдання - вивчення процесу формування партійних інституцій євреїв у Галичині, їх інституціоналізації, з'ясування особливостей партійних платформ - сприятиме кращому розумінню прагнень і устремлінь тих, з ким пліч-опліч співіснували українці, допомагатиме осягненню причин їхніх консенсусів, суперечностей і конфліктів. Ці міркування визначають наукову актуальність нашої розвідки.

Проблеми, яка обрана нами в якості предмету дослідження, в той чи інший спосіб торкалися лише поодинокі сучасні вчені. Зокрема, Я. Хонігсман [11] та В.Меламед. Так останній, наприклад, розкрив окремі аспекти формування та діяльності єврейських партій у Львові в контексті їхньої боротьби за здобуття національних прав у 1849-1918 рр. [14, с. 107-112, 129-135]. Такий стан розробки питання є додатковим аргументом для доведення наукової актуальності досліджуваної в даній статті проблеми.

Остання чверть ХІХ ст. охарактеризувалася новими віяннями в суспільно-політичному житті Австро-Угорщини. В той час у галицькому єврейському середовищі завершувався тривалий процес переоцінки суспільних ідеалів. У дилемі дефініцій - євреї-релігійна спільнота та євреї-народ – поступово перемагала остання.

Зрушення в єврейській громадській думці започаткувала Хаскала - просвітницька течія у середовищі єврейської інтелігенції, що поширилася у краю з початку ХІХ ст. Один з видатних представників її першого покоління філософ Нахман Крахмал (1785, Броди - 1840, Тернопіль) обґрунтував історію Ізраїлю не в традиційній для того часу парадигмі релігійної общини, а як народу. Вперше в основу періодизації єврейської історії були покладені національно-політичні критерії [1, с. 30, 40].

З М І С Т

Розділ 1. ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Г.Кособуцька МИЛОСЕРДЯ ЧЛЕНІВ БРАТСТВ ЯК ВИЯВ МЕНТАЛІТЕТУ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ	3
Л.Петрук, Л.Терешко ТРАДИЦІЇ КОЗАЦЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ	8
Л.Терешко, Ю.Терешко КОЗАЦТВО ЯК КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНИЙ ФЕНОМЕН	10
В.Андрущенко, М.Юрій САКРАЛЬНИЙ СВІТ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ	13
Н.Сорочан ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ МИСТЕЦТВ І НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНСЬКІЙ НАРОДНІЙ РЕСПУБЛІЦІ ДОБИ ДИРЕКТОРІЇ	27
Т.Макаренко ПОЛІТИКА УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ ЩОДО НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН У ЛИСТОПАДІ 1917 - СІЧНІ 1918 Р.	31
А.Киридон СТРАТИФІКАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ УПРОВАДЖЕННЯ БІЛЬШОВИЦЬКОЇ МОДЕЛІ ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНИХ ВІДНОСИН (1917 – 1930-ТІ РОКИ)	35
Р.Пальчевський ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛІСТИЧНОЇ ІДЕЇ СЕРЕД УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ ЗАКАРПАТТЯ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД ХХ СТОЛІТТЯ	45
В.Матвєєва ЩО ДО ПИТАННЯ ПРО ДОСТОВІРНІСТЬ ДЖЕРЕЛ ПРО ЧИСЕЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЧЕРВОНОЇ АРМІЇ, ПОЛОНЕНИХ ПІД ЧАС РАДЯНСЬКО-ПОЛЬСЬКОЇ ВІЙНИ 1919-1920 рр.	48
С. Шульга ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СТАНОВИЩА ЧЕСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ МЕНШИНИ В РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ ТА ПОЛЩІ В 20-30-ТІ РР. ХХ СТ.	52
М.Гон СТРАТЕГІЯ ІНТЕГРАЦІЇ ЄВРЕЇВ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ В ПОЛЬСЬКУ ДЕРЖАВУ (1923-1939 рр.)	57
Л.Бородинська СОЮЗ СЛОВ'ЯНСЬКИХ ГРОМАД ЄВАНГЕЛЬСЬКИХ ХРИСТІЯН У ПОЛЬЩІ: МІЖКОНФЕСІЙНІ ВІДНОСИНИ І БОРОТЬБА ЗА СФЕРИ ВПЛИВУ	62
П.Савчук, П.Мельничук ПРОБЛЕМА НЕСУМІСНОСТІ ЖИТТЄВИХ ТРАДИЦІЙ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛЯНСТВА ПОЧАТКУ 30-Х РОКІВ ХХ СТ. ЗІ СТАЛІНСЬКОЮ СТРАТЕГІЄЮ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ ПЕРЕБУДОВИ СРСР	66
В.Ковальчук ІТАЛІЙСЬКИЙ ВЕКТОР ДІЯЛЬНОСТІ ОУН У 1930-Х РР.	70
Р.Давидюк СТАНОВИЩЕ ПОЛЬСЬКОЇ ГРОМАДИ НА РІВНЕНЩИНІ У ПЕРІОД „РАДЯНІЗАЦІЇ” (ВЕРЕСЕНЬ 1939-ЧЕРВЕНЬ 1941 РР.)	75
І.Булига РОЛЬ ПОЛІТИЧНОГО ЧИННИКА В РЕЛІГІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ НА ВОЛИНІ У 1939-1940 РР.	81
О.Тсвікова РУСИФІКАТОРСЬКА ПОЛІТИКА РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ В ГАЛУЗІ ОСВІТИ В РОКИ ТИМЧАСОВОЇ ЛІБЕРАЛІЗАЦІЇ ТОТАЛІТАРНОЇ СИСТЕМИ	84

**Розділ 2.
ІСТОРІЯ ВОЛИНИ. КРАСЗНАВСТВО**

О.Шмид ПОЛЬСЬКА КОЛОНІЗАЦІЯ ВОЛИНИ У 1861-1914 РР.: ДЕМОГРАФІЧНИЙ ТА ЗЕМЕЛЬНИЙ АСПЕКТИ ПРОЦЕСУ	90
А.Кукурудза РАДИКАЛЬНО-РЕФОРМАЦІЙНІ НАСТРОЇ ПРАВОСЛАВНИХ ВОЛИНИ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 20-Х РР. ХХ СТ.	94
О.Нагорнюк РОСІЙСЬКИЙ МОНАРХІЗМ НА ВОЛИНИ В 20-Х РР. ХХ СТ.	98
В.Галуха СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ СТРУКТУРНИХ ЗМІН У АГРАРНІЙ СФЕРІ ВОЛИНИ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ	102
Т.Вісина УКРАЇНСЬКИЙ КООПЕРАТИВНИЙ РУХ У ВОЛИНСЬКОМУ ВОЄВОДСТВІ В 20-30-Х РОКАХ ХХ СТ.: ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ	108
В.Вісін УКРАЇНСЬКИЙ КООПЕРАТИВНИЙ РУХ У ВОЛИНСЬКОМУ ВОЄВОДСТВІ В 20-30-Х РОКАХ ХХ СТ.: ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ І ІСТОРІОГРАФІЇ	111
А.Шваб, С.Шинкар УКРАЇНОМОВНА ПЕРІОДИКА У ВОЛИНСЬКОМУ ВОЄВОДСТВІ В 1921–1939 РОКАХ	116
А.Жив'юк, Д.Сирота ПОШИРЕННЯ ТВОРЧОСТІ ТА ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА НА РІВНЕНЩИНІ У 1920-1930-Х РР.	122
І.Марчук ДОКУМЕНТИ НІМЕЦЬКИХ ОКУПАЦІЙНИХ ОРГАНІВ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ НА ВОЛИНИ (1941 – 1944 рр.)	127
О.Сущук ВИКОРИСТАННЯ ВИНИЩУВАЛЬНИХ БАТАЛЬЙОНІВ РАДЯНСЬКИМИ КАРАЛЬНО-РЕПРЕСИВНИМИ ОРГАНАМИ У БОРОТБІ З ОУН ТА УПА НА ВОЛИНИ (1944-1953)	135
М.Ясінський ДО ІСТОРІЇ БУДІВНИЦТВА РІВНЕНСЬКОГО УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО ДОМУ	139

**Розділ 3.
ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ.
ІСТОРІЯ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН І ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ**

В.Ореховський ДЕРЖАВА І ЦЕРКВА ДОБИ КОНСТАНТИНА І ВЕЛИКОГО (306-337 РР.)	143
Т.Олексівець ЛОКАЦІЙНІ МІСТА НА ТЕРИТОРІЇ ЧЕХІЇ	146
П.Шляза ФІЛІП ФЕЛІЦІАН ШУМБОРСЬКИЙ (1771 - 1851): ХОЛМСЬКИЙ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКИЙ ЄПИСКОП	149
А.Шабачук «БАЛТІЙСЬКА ПРОБЛЕМА» ПІД ЧАС ЦАРЮВАННЯ ОЛЕКСАНДРА II (1855 – 1881)	154
Ю.Федорик ОРГАНІЗАЦІЯ ТА РОЗВИТОК ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В ПОЛЬСЬКОМУ КОРОЛІВСТВІ У 1834 – 1875 РОКАХ	158
Л.Шугаєва МОЛОКАНИ І ДУХОБОРИ: СУСПІЛЬНО-ДУХОВНІ ВИТОКИ І ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ВІРОВЧЕННЯ	161
С.Косяк КОЛОНІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ У ДІЯЛЬНОСТІ ПАНГЕРМАНСЬКОГО СОЮЗУ (1891 – 1900 рр.)	167

Р.Постоловський ФОРМУВАННЯ ЧЕСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНИХ ТРАДИЦІЙ В ЕПОХУ ЧЕСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ В КОНЦЕПЦІЇ АЛЬБЕРТА ПРАЖАНКА	172
М.Гон ГАЛИЧИНА КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.: ФОРМУВАННЯ ЄВРЕЙСЬКОГО СЕГМЕНТУ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ АВСТРО-УГОРСЬКОЇ	179
В.Комар ФОРМУВАННЯ ІДЕОЛОГІЇ ПРОМЕТЕЇЗМУ У МІЖВОЄННІЙ ПОЛЬЩІ	184
Л.Галуха ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПИТАННЯ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ПРАВОСЛАВ'Я У ДРУГІЙ РЕЧІ ПОСПОЛИТІЙ	188
П.Поліщук ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ „ПОЛЬСЬКОЇ ПІДПІЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ”	193
О.Казакова СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ ОКУПОВАНИХ ПОЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ 1939-1941 РР.	198
Л.В. Мороз НОВА ОЦІНКА ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ У РОМАНІ „ЧАС ЖИТИ І ЧАС ПОМИРАТИ” ЕРІХА МАРІЇ РЕМАРКА	201
В.Лесняк ЕВОЛЮЦІЯ ПРИНЦИПУ РОЗПОДІЛУ ВЛАДИ В ІСПАНІЇ (1939 - 1986)	204
І.Кисарець ТЕХНОЛОГІЇ ВПЛИВУ ЗМІ НА КОНСОЛІДАЦІЮ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА У ПРОЦЕСІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	209
Е.Понамарчук ИРАН И АРАБСКИЕ СТРАНЫ НАКАНУНЕ ИРАНО-ИРАКСКОЙ ВОЙНЫ	213
С.Троян БАЗОВІ ЗАСАДИ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА І ПЕРСПЕКТИВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЄВРО РЕГІОНІВ	217
Є.Кіш ПРОБЛЕМИ НОВИХ СХІДНИХ КОРДОНІВ ЄВРОСОЮЗУ	224
Т.Герасимчук ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНА ГЛОБАЛЬНА СТРАТЕГІЯ США: ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ, ОСНОВНІ ПОЗИЦІЇ, МОЖЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	229

Розділ 4. ПОЛІТИЧНІ ІДЕЇ ТА ПРОЦЕСИ В ІСТОРИЧНОМУ КОНТЕКСТІ. МЕТОДОЛГІЯ, ІСТОРІОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО

Т.Кузьма ЗАРУБІЖНА ІСТОРІОГРАФІЯ ПРО МЕКСИКАНСЬКУ ЕКСПЕДИЦІЮ 1861 – 1867 РР.	234
О.Асауленко МОНАСТІРІ ПОЛТАВЩИНИ: ІСТОРІОГРАФІЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ	237
Ю.Блох ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ ДИСКУСІЙ В АНГЛІЇ ЩОДО ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ КРАЇНИ У 1902 – 1914 РР.	241
В.Борщевич НА МАНІВЦЯХ РОСІЙСЬКОЇ ОРТОДОКСАЛЬНОЇ ІДЕОЛОГІЇ: АРХІМАНДРИТ СМАРАГД (ЛАТИШЕНКОВ)	246
О.Полянський «ІСТОРІЯ УКРАЇНИ» ЯК НАУКОВА ТА НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА: ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ВИКЛИКИ ТА ПОСТМОДЕРНІСТСЬКІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ	251
В.Михайлов ОЛЕНА АПАНОВИЧ – ІСТОРИК УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА (біоісторіографічний аспект)	255
А.Слесаренко АНТИТОТАЛІТАРНІ РУХИ В ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ 1968-1989 РР. В ЧЕХОСЛОВАЦЬКІЙ, ЧЕСЬКІЙ ТА СЛОВАЦЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ	260

А.Наумов ПЕРШЕ ПРЕЗИДЕНТСТВО ВОЛОДИМИРА ПУТИНА В РОСІЇ: СТАНОВЛЕННЯ ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНОГО КУРСУ	265
Ю.Дроздик, В.Мартинюк ЕЛЕКТОРАЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ РІВНЕНЩИНИ (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ВИБОРІВ ДО МІСЦЕВИХ РАД 26. 03. 2006 р.)	270
О.Петухова ФОРМУВАННЯ СПІЛЬНОЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ТА ПОЛІТИКИ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ	275
J.Jestal WOBEC MIGRACJI: POLITYKA TOŻSAMOŚCI CZY MULTIKULTURALIZM	279
A.Karnauch ZJAWISKO MIGRACJI W PRASIE UKRAIŃSKIEJ	283
В.Терещук ДОСВІД США У ВИКОРИСТАННІ ЗАСОБІВ ЕЛЕКТРОННОГО PR ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОГО ІМІДЖУ ДЕРЖАВИ	287
Г.Хлистун КОНЦЕНТРАЦІЯ ТА МАНПУЛЯТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ДРУКОВАНИХ ЗМІ В КРАЇНАХ ЄВРОПИ	291
І.Сєрих ПРАКТИЧНІ РІШЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ ПОЛІТИКИ ЗРІВНОВАЖЕНОГО РОЗВИТКУ	297
К.Ерофеев УРОКИ ПРАВОПРИМЕНИТЕЛЬНОЇ ПРАКТИКИ ФЕДЕРАЛЬНОГО ЗАКОНА «О СВОБОДЕ СОВЕСТИ И О РЕЛИГИОЗНЫХ ОБЪЕДИНЕНИЯХ»	301

Розділ 5.

РЕЦЕНЗІЇ, АНОТАЦІЇ, РЕФЕРАТИ ТА ОГЛЯДИ

Ю. Войцехівський, Ю. Руда, В. Балута РЕЦ.: БЕРДЯНСЬКА ЧОЛОВІЧА ГІМНАЗІЯ (ОСТАННЯ ТРЕТИНА ХІХ СТОЛІТТЯ) / УПОРЯДНИКИ: В.М.КОНСТАНТИНОВА, І.І.ЛИМАН // МАТЕРІАЛИ З ІСТОРІЇ БЕРДЯНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ. ТОМ 1. – К.: ОСВІТА УКРАЇНИ, 2006. – 528 С.	304
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	306
ЗМІСТ	308

Наукове видання

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Збірник наукових праць

Випуск 13

Відповідальний за підготовку збірника до видання – С.С. Троян

Комп'ютерна верстка – С.С.Троян

Комп'ютерний макет – О.Ю.Третяк

Обкладинка – О.Я.Тарасюк

Підписано до друку 5. 01. 2008 р. Папір офсетний. Гарнітура “Times New Roman”. Наклад 300. Обліково-видавничих аркушів 39,0. Зам. № 51/1.

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету: Збірник наукових праць. – Рівне: РДГУ, 2008. – Випуск 13. – 311 с.

Віддруковано засобами оперативної поліграфії
редакційно-видавничого відділу РДГУ, вул. С.Бандери, 12, м. Рівне, Україна, 33028.